

nagnjenost k bolezni) zunaj nje; to pritrjuje misli, da piše avtor svojo zgodbo verjetno na podlagi resničnih usod in da so omenjena kompozicijsko-tematska neskladja bržčas posledica te zavezanosti resnici. Ta ugotovitev ne želi biti kak poseben očitek, seveda pa upošteva kontekst sodobnih literarnih gibanj, ki pač v skladu s postmodernimi težnjami, visoko postavljajo prav tehnopoetski vidik. Vsekakor pa moram v isti sapi povedati tudi to, da sem Tomšičevo zgodbo vseeno prebral s precejšnjim zanimanjem, ker popisuje čas in svet, ki sem ga – tudi literarno – doslej manj poznal, in ker ga

popisuje precej neobremenjeno. Morda se prav v tem najbolj kaže avtorjeva zrelost, tokrat vendarle mišljena tudi kot pisateljska zrelost. Časovna distanca je avtorju omogočila, da piše o dogodkih, ki so ga verjetno boleče zadevali, brez pristrastnosti ideološkega ali celo nacionalno nestrpnega naboja. Tako pripoved deluje umirjeno. Lahko bi celo rekli, da veje iz tega pisanja nekakšna epska odmaknjenost, ki omogoča avtorju enako neobremenjen pogled na vse, kar se zgodi, in tudi na vse ljudi njegove zgodbe. To pa je že kar dobrodošla kakovost.

Tone Peršak

Tone
Peršak

Z obrobja vsakdanjosti

SLOVENIJA NE VE

Končno smo tudi Slovenci odkrili Ameriko. Podobno kakor Španci, tudi mi s tujerodnim vodnikom od resnice. Priznani znanstvenik, javni delavec in menda eden od prvoborcev Združenja za jugoslovansko demokrasko iniciativo, Žarko Puhovski, je našel Ameriko kar pri nas doma. Odkril nam je doslej tudi nam samim neznano in skrito resnico, da je »tudi ta republika narodnostno mešana«, kakor smo lahko prebrali v obširnem citatu iz njegovega intervjuja za Borbo, objavljenega v Delu 12. januarja 1989. Po eni strani ima priznani strokovnjak nedvomno prav. Tudi Slovenija je po svojem prebivalstvu narodnostno mešana, kakor so to danes vse dežele na svetu. Dvomim, da je še kje v Tihem oceanu kak majčken neodkrit otok, na katerem živijo izključno domorodci istega plemena in prav nihče drug razen njih. A takoj, ko jih bodo odkrili, se bo tja priselil kak nebodigatreba misijonar in že bo tudi ta neznani otok postal narodnostno mešana dežela. V republiki Sloveniji kajpada živijo poleg Slovencev še Madžari, Italijani in tuintam kak Nemeč, razen njih pa še številni Srbi, Hrvati, Albanci, Romi, Makedonci; nekaj pa je, kolikor je meni znano, celo pripadnikov najrazličnejših afriških ljudstev pa še Čehov, Poljakov, Indijcev, Francozov, Indonezijcev in kdo ve kakšnih drugorodcev še. Vprašanje pa je, ali je vseh teh kljub vsemu dobrodošlih priseljencev toliko, da bi bilo mogoče Slovenijo spoznati za toliko narodnostno mešano deželo, ko ta »mešanost« sama po sebi sproži procese dezintegracije večinskega naroda. Strokovnjak, kakršen tovariš Puhovski nedvomno je, gotovo ve, da se po sodbah mnogih sociologov takšni procesi, povezani z občutkom ogroženosti pripadnikov večinskega naroda, začnejo tedaj, ko doseže število pripadnikov drugih narodov določen odstotek od skupnega števila prebivalcev dežele, za katero gre. Statistični podatki govo-

rijo, da ta odstotek menda v Sloveniji še ni dosežen. S strokovnega, sociološkega vidika potemtakem za Slovenijo še ni mogoče trditi, da gre za deželo z narodnostno mešanim prebivalstvom, vsaj ne mešanim toliko, da bi to že odločilno vplivalo na življenje večinskega naroda kot kolektivnega subjekta v celoti (čeprav smo v posameznih okoljih že bili priče pojavom nestrpnosti do priseljencev, ki izvirajo iz občutka ogroženosti pri domačinih).

Vprašanje, ki se po tej ugotovitvi nujno zastavlja, se glasi: Zakaj tovariš Puhovski trdi, kar trdi, če gotovo ve, da je njegova trditev dokaj problematična. Izkaže se, da je treba vso zadevo brati v političnem kontekstu in ne kakor, recimo, razmislek na strokovni ravni. Po eni strani gre za nekakšno splošno, en bloc ovrednotenje najnovejših političnih procesov v Sloveniji kot zmotnih in nazadnjaških, po drugi strani pa seveda za ponujanje drugačne, bolj jugoslovanske politike, ki da bo naprednejša in bo tudi bolj ustrezala narodnostno mešanemu prebivalstvu Slovenije. Po mnenju Žarka Puhovskega se namreč nekateri v Sloveniji zavzemajo za politični pluralizem zato, ker se v svoji slovenski zaostalosti ne zavedajo, kaj se v njihovi deželi sploh dogaja. Logika, po kateri je pluralizem možen samo v deželah z narodnostno enotnim prebivalstvom, v deželah z narodnostno mešanim prebivalstvom pa ne, sicer ni povsem jasna. Pa tudi dejstva je ne potrjujejo. Navsezadnje imamo politično pluralistične družbe tako v enih (Italija, Nemčija, Francija) kot v drugih državah (ZDA, Kanada, Avstralija, Švica itd.). Očitno pa po mnenju Puhovskega pluralizem nikakor ni možen v Jugoslaviji, saj pravi, da bo Slovenija, ko bo ugotovila, da je dežela z narodnostno mešanim prebivalstvom, da je torej »Jugoslavija v malem, Jugoslavija v okviru Slovenije«, hkrati opazila »meje tega pluralizma« in v bistvu ugotovila, da pluralizem ni možen. Puhovski seveda pri tem ne misli na pluralizem nasploh oziroma na kakršenkoli pluralizem. Zanika možnost takšnega pluralizma, za kakršnega se po njegovem trenutno zavzemajo najbolj glasni »pluralisti« v Sloveniji. Moti ga očitno to, da slovenski »pluralisti« in »demokrati« mislijo, da je možno in celo treba družbo »pluralizirati« in »demokratizirati« (najprej?) v domačem, slovenskem okviru. Sklepni del argumentiranja je še manj jasen. Puhovski namreč pravi, da se bo vse to (namreč spoznanje Slovencev, da tak pluralizem ni možen) zgodilo zato, ker »se bodo tudi Slovenci, ki tega še nikoli niso doživeli, znašli v položaju hegemonnega naroda«. Tudi, če bi to bilo oziroma je res, še vedno ni jasno, zakaj katerikoli večinski narod, ki denimo zatira narodne manjšine in priseljence na svojem področju, ne bi mogel hkrati v lastnem okviru dopuščati vsaj določene stopnje pluralizma. Toda to so že nekoliko sofisticirane zanke in prepričan sem, da Puhovski v resnici tega niti ni hotel reči. Zdi se, da je treba temeljne argumente za njegovo tezo iskati v znani aprioristični postavki, da je kakršnekoli možnosti za pluralizem mogoče iskati samo na skupni vsejugoslovanski ravni. Da je potemtakem treba zanemariti posebnosti posameznih narodov, se odpovedati pravici do uveljavljanja nacionalnih posebnosti in interesov ter se tako rekoč zavestno odločiti za vsejugoslovansko nadnacionalno skupnost, ker samo takšna izenačitev vseh z vsemi omogoča dejansko demokracijo. Jugoslavija je po tej postavki apriorna in naravna danost, narodi in pripadnost narodu oziroma opredeljenost po narodu pa so zgolj plod neke naključnosti. Zagovorniki te vrste tez se, kot vemo, radi sklicujejo na Montesquieuja in pri tem tudi pridno spregledujejo ali vsaj zamolčujejo kontekst, ki ga je treba upoštevati ob njegovi maksimi, da je to, da je človek, nujno, to, da je Francoz, pa

samo naključno. In zato tudi pride do te čudne operacije, po kateri je za njih med pojma »človek« in »Jugoslovan« tako rekoč nujno treba postaviti enačaj, med pojma »Srb« in »človek« ali med pojma »Slovenec« in »človek« pa znak, ki bo nakazoval nasprotje najvišje možne vrste. Skratka, izkaže se, da je izjavo Žarka Puhovskega treba brati kot trditev, da je prizadevanje za politični pluralizem v Sloveniji v bistvu izraz najreakcionarnejšega nacionalizma, pri tem je njegova trditev povsem enakovredna podobnim obsodbam najbolj konservativnih krogov partije; demokracija pa da je možna samo v vsejugoslovanskem okviru, v katerem želi delovati nova organizacija, ki jo ustanovljajo v glavnem nekdanji praksisovci. Geslo, ki bi ga bilo na tej osnovi mogoče lansirati, bi se torej glasilo: demokracije ni mogoče omejiti na noben narod in na nobeno deželo. Gre za nekaj podobnega kot pri geslu: proletarci nimajo domovine. Kam nas je pripeljal na takšnih geslih utemeljeni proletarski internacionalizem, vemo. Lahko si mislimo, kam lahko pripeljejo v bistvu totalitaristična gesla, ki v imenu demokracije, v bistvu jemljejo ljudem pravico, da se politično opredeljujejo tudi po nacionalnosti, in da tudi svojo pripadnost narodu razumejo kot nekaj pozitivnega in politično odločilnega. Osebnost sem prepričan ravno o nasprotnem kakor Puhovski; šele tedaj, ko bo dosežena vsaj osnovna raven demokracije in pluralizma v okviru sleherne jugoslovanske nacionalne skupnosti posebej, bo mogoče resno začeti razmišljati o možnostih dejanske demokracije in pluralizma tudi na ravni celotne Jugoslavije.

»ZEDINJENA SLOVENIJA« IN EVROPA

V torek štiriindvajsetega januarja se je delegacija trinajst dni pred tem ustanovljene Slovenske demokratične zveze srečala z delegacijo Slovenske skupnosti, edine povsem slovenske politične stranke v Italiji. Najpomembnejši vzgib in razlog za to srečanje je bila v prvi vrsti želja, da bi se spoznali. In izkazalo se je, da je bil tak »spoznavni večer« resnično potreben. Delegaciji sta informirali druga drugo o svojih programih in načinih delovanja, predvsem pa seveda tudi o problemih, s katerimi se spopada slovensko ljudstvo tostran in onstran meje med Italijo in Jugoslavijo. Kljub prizadevanjem preteklih let (mislim na še kar dejavno politiko enotnega slovenskega kulturnega prostora pa tudi na zavzemanja Jugoslavije za pravice naših manjšin, včasih dovolj in včasih premalo odločno, pa tudi na gospodarsko povezovanje republike Slovenije s Slovenci v Italiji) se je izkazalo, da so glavni problemi še vedno isti. Tu naj omenim tri, ki se zdijo odločilnega pomena: nezadosten koncept v politiki enotnega slovenskega kulturnega prostora; ta je sicer deloma pogojena z objektivnimi političnimi ovirami, ki jih je težko obiti ali odpraviti. Nadalje je neke vrste nenadarnost ali nepripravljenost Slovencev za to, da bi se v primerih, kadar je to nedvomno potrebno, kljub različnim nazorom in stališčem in ob ohranitvi te različnosti vendarle akcijsko poenotili. Kot tretje je še vedno opazna ideološka ekskluzivnost tako v odnosih političnih struktur republike Slovenije do sonarodnjakov onstran meje kakor tudi v odnosu nekaterih krogov med Slovenci v Italiji do republike Slovenije, Jugoslavije in politične ureditve v Jugoslaviji. Ker bi rad nekaj več besed povedal zlasti v zvezi s prvim kompleksom, naj drugemu in tretjemu namenim v tem okviru le po stavek ali dva. Uspehi Slovenske skupnosti, torej stranke, ki je po svojih idejnih opredelitvah,

kolikor je bilo mogoče razumeti, pravzaprav dokaj nevtralna, bolje rečeno, širokosrčna. Gre ji namreč predvsem za uveljavljanje in ohranjanje slovenstva; kar zadeva politično naravnost, se pa zavzema za bolj ali manj znana demokratična načela, so v bistvu manjši, kakor bi bilo pričakovati. Slovenska skupnost dobiva na volitvah ponavadi nekako od 25 do 40% slovenskih glasov. Drugi slovenski volilci glasujejo menda pretežno za italijanske leve stranke, za socialiste, komuniste in za krščanske demokrate, čeprav politiki teh strank nikakor ne izpolnjujejo oziroma ne dosegaajo vsega tistega, kar Slovenci v Italiji upravičeno zahtevajo in kar jim ti politiki v svojih predvolilnih kampanjah tudi obljublajo. Delno je to menda še vedno posledica večdesetletnega »sugeriranja« iz matične domovine, da je treba podpirati italijansko levico in tako prispevati k prej ali slej nedvomno uspešnemu družbenemu prevratu v Italiji. S tem pa smo že tudi pri tretjem problemskem kompleksu. Jugoslavija oziroma SR Slovenija je ves čas po vojni tudi v odnosu do lastne manjšine izvajala neke vrste negativno selekcijo. Podpirala je take Slovence in celo komunicirala samo s tistimi, ki so bili ideološko »pravilno naravnani«. Odločilen potemtakem ni bil nacionalni, ampak ideološki vidik. To pa je povzročalo še nezaceljene razcepe tudi med Slovenci v Italiji. Nastala so npr. podjetja, v katera je v želji po gospodarski osamosvojitvi manjšina investirala Slovenija, toda ta podjetja so potem podpirala samo dejavnosti tistih kulturnih in podobnih slovenskih organizacij, ki so bile idejno »pravilno« usmerjene in tudi kakšnega pomembnega delovnega mesta ni mogel v takšnem podjetju dobiti Slovenec, ki ni prisegal na »pravo« barvo itd. itd.

Toda odločilno je bilo vsekakor obojestransko spoznanje, da sta zamišl in politika enotnega slovenskega kulturnega prostora za Slovence na obeh straneh meje vseeno nezadostni. Pogovor je pripeljal do spoznanja, da je odločilnega pomena za Slovence na obeh straneh nedvomno to, da postanejo zveze veliko bolj čvrste in veliko bolj vseobsežne. Slovenci v Italiji so vendarle že, čeprav kot državljani Italije in manjšina v Italiji, del tiste Evrope, o vključitvi v katero mi tostran meje za zdaj le še sanjarimo. Po drugi strani pa je vse bolj jasno, da je njihov obstoj brez čvrstejše povezanosti z »matico« vprašljiv. Vse bolj je namreč tudi med njimi opaziti upad natalitete, asimiliranje, še zlasti pri mlajših ljudeh; ob agresivnosti vseh oblik kulture, še zlasti pa množične kulture večinskega naroda, izgubljanje lastne kulturne integritete. Ker torej Slovenci želimo ostati in še bolj postati del Evrope, in ker Slovenci v Italiji želijo ostati Slovenci, je treba, kakor se zdi, iskati nove poti in možnosti, kako postati resnična skupnost ne glede na državne meje in vse drugo. Vse kaže, da celo beseda »sodelovanje«, ki jo radi uporabljamo v tem kontekstu, ne zadostuje, kajti sodelujejo partnerji, ki so si različni, ki niso isto, a vendar sodelujejo. Sodelujejo celo Američani in Sovjeti. Slovenci tostran in onstran meje pa bi najbrž morali biti skupnost in nekako vendarle isto na vseh ravneh življenja, od gospodarstva do kulture. Morali bi se, kakorkoli že, konstituirati kot en in enoten sistem in se kot taki tudi predstaviti in vedno znova predstavljati Evropi in tako rekoč prisiliti Evropo, da prizna in sprejme to dejstvo, da Slovenci nastopamo v njenem okviru kot enoten subjekt.

Kako to doseči ob upoštevanju in spoštovanju vseh drugih dejstev, zlasti političnih, je mogoče zdaj le še ugibati. Toda procesi povezovanja v Evropi ob hkratnih težnjah po spoštovanju integritete slehernega naroda vendarle zbujejo upanje, da povsem nemogoče morebiti to le ni.